

УДК 373.2.016:81]:373.2.091.33-027.226:793.7(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10\(16\)-771-778](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-10(16)-771-778)

Трофаїла Наталія Дмитрівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 28, м. Умань, 20304, <https://orcid.org/0000-0002-9865-6133>

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В МОВЛЕННЄВО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті обґрунтованні особливості організації мовленнєво-ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Зазначено, що мовленнєво-ігрова діяльність реалізується у вигляді ігор-занять, під час яких педагог застосовує різноманітні види діяльності. Проаналізовано, що під час організації зазначеного виду діяльності дошкільників застосовуються різноманітні ігрові методи та прийоми освітньої діяльності: ігрові діалоги, дидактичні, рухливі, сюжетно-рольові, народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, тощо. Також під час мовленнєвого спілкування застосовується мовлення у різноманітних видах діяльності: пізнавальній, художній, театралізованій. У подальшому це сприяє розвитку мовлення та застосування різних одиниць мови у повсякденній діяльності здобувачів дошкільної освіти. У статті зазначено, що у відповідності з педагогічною наукою можна стверджувати, що мовленнєво-ігрова діяльність є освітньою взаємодією учасників освітнього процесу, основою якої є розвиток мовлення у дітей засобами гри. У мовленнєво-ігровій діяльності застосовуються різні ігрові методи організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку. В процесі ігрової діяльності дитина розкриває власні риси характеру, інтелектуальні та психологічні здібності. У працях сучасних науковців психолого-педагогічної науки питання розвитку мови здобувачів дошкільної освіти було і залишається актуальним, а ігрова діяльність виступає головним засобом розвитку.

У статті розкриті принципи мовленнєво-ігрової діяльності здобувачів дошкільної освіти, а саме: поєднання в діяльності здобувача дошкільної освіти компонентів гри та навчання та поетапний перехід від ігор забав за допомогою гри – завдання – до пізнавальної діяльності; поступове ускладнення освітнього завдання та умов гри; підвищення розумової активності здобувача дошкільної освіти у вирішенні запропонованих завдань; єдність освітніх і виховних впливів. Наголошено, що ігрова діяльність один із найкращих засобів розвитку мовлення та мислення здобувачів дошкільної освіти.

Ключові слова: мовленнєво-ігрова діяльність, заклад дошкільної освіти, розвиток мовлення.

Trofaia Nataliia Dmytrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Child Psychology and Pedagogy, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Sadova St., 28, Uman, 20304, <https://orcid.org/0000-0002-9865-6133>

SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN IN SPEECH AND PLAY ACTIVITIES

Abstract. The article substantiates the peculiarities of the organization of speech and play activities of preschool children. It is noted that the speech-game activity is implemented in the form of games-classes, during which the teacher uses various types of activities. It was analyzed that during the organization of the specified type of activity of preschoolers, various game methods and methods of educational activity are used: game dialogues, didactic, moving, plot-role, folk games, game speech situations, etc. Also, during speech communication, speech is used in various types of activities: cognitive, artistic, theatrical. In the future, this contributes to the development of speech and the use of various language units in the daily activities of preschoolers. The article states that, in accordance with pedagogical science, it can be stated that speech and game activity is an educational interaction of participants in the educational process, the basis of which is the development of children's speech through games. Various game methods of organizing the educational activities of preschool children are used in speech and game activities. In the process of game activity, the child reveals his own character traits, intellectual and psychological abilities. In the works of modern scientists of psychological and pedagogical science, the issue of language development of preschoolers was and remains relevant, and game activity is the main means of development.

The article reveals the principles of speech and game activity of preschoolers, namely: the combination of play and learning components in the activity of a preschooler and a gradual transition from fun games with the help of a game - task - to cognitive activity; gradual complication of the educational task and game conditions; increasing the mental activity of the student of preschool education in solving the proposed tasks; the unity of educational and educational influences. It is emphasized that game activity is one of the best means of developing speech and thinking of preschoolers.

Keywords: speech and game activity, preschool education institution, speech development.

Постановка проблеми. Пріоритетність мовленнєвої діяльності в становленні особистості дошкільника є беззаперечною. Її розвиток є цілком закономірною соціальною потребою, оскільки суспільству необхідна інтелектуальна, компетентна мовленнєва особистість, здатна критично мислити, комунікативно взаємодіяти, застосовувати набуті знання в життєво необхідних ситуаціях. Дитина дошкільного віку природно активно засвоює мову, оскільки це зумовлено її потребами у пізнанні, комунікації, самореалізації. Мовленнєва діяльність сприяє формуванню її інтелектуального потенціалу, збільшує пізнавальну активність, якісно розширює світогляд, стимулює і збагачує комунікативні навички.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Значний внесок у розвиток теорії гри, як засобу всебічного виховання і розвитку дітей даної вікової категорії внесли Є. Фльоріна, Є. Тихеева, Є. Аркін.

Пізніше ролі гри були присвячені роботи Ф. Фраткіна, М. Аскаріна, А. Усової, Р. Жуковської, Т. Маркової, Т. Поніманської, О. Савченко, М. Вашуленко, Н. Бібік, Н. Гавриш, А. Богуш та ін.

Розуміння природи гри, закономірностей її розвитку знайшли відображення у дослідженнях психологів Л. Виготського, О. Леонтієва, Д. Ельконіна, А. Запорожця та їх послідовників.

Мета статті – висвітлення значення ігрової діяльності в мовленнєво-комунікативному розвитку дитини.

Виклад основного матеріалу. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку реалізується у вигляді ігор-занять, під час яких педагог застосовує різноманітні види діяльності. Під час організації зазначеного виду діяльності дошкільників застосовуються різноманітні ігрові методи та прийоми освітньої діяльності: ігрові діалоги, дидактичні, рухливі, сюжетно-рольові, народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, тощо [1].

Під час мовленнєвого спілкування застосовується мовлення в різноманітних видах діяльності: пізнавальній, художній, театралізованій. У подальшому це сприяє розвитку мовлення та застосуванню різних одиниць мови в повсякденній діяльності здобувачів дошкільної освіти.

Освітня лінія «Мовлення дитини» у Базовому компоненті дошкільної освіти передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях; оволодіння мовою як засобом пізнання і способом спілкування є найвагомим досягненням дошкільного дитинства.

«Каналом зв'язку» є мова, за допомогою якої ми одержуємо інформацію з немовних сфер буття, засобом пізнання світу. Мовленнєве виховання забезпечує духовно-емоційний розвиток дитини через органічний зв'язок із національним вихованням. Також мовленнєва діяльність дітей дошкільного

віку складається із різних видів говоріння та слухання, під час якої формуються мовленнєві вміння та навички.

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника закладу дошкільної освіти виступає сформованість у нього комунікативної компетенції. Головним інструментом є мовленнєвий розвиток дитини, завдяки якому дитина встановлює контакт із довкіллям і завдяки йому відбувається соціалізація дитини. Швидкі темпи комп'ютеризації та впровадження технічних засобів у життя людини, призвело до оволодіння дітьми гаджетами, які через це стали пасивними у живому спілкуванні. Відбувається уповільнення процесу спілкування між дітьми та сім'єю і однолітками.

А. Богуш у статті «Мовленнєвий портрет п'ятирічної дитини» надає допомогу педагогам-практикам, а також батькам щодо рівня мовленнєвого розвитку 5-річної дитини, характеризуючи нормативні вимоги мовлення: звукову культуру мовлення, лексичний, морфологічний, семантичний, синтаксичний розвиток та граматичну будову мовлення. Дає чітке визначення терміну «мовленнєва особистість дитини».

Мовленнєва особистість – це дитина у якої «сформована фонетична, лексична, граматична, розмовно-діалогічна та комунікативна компетентність, яка вміє адекватно й доречно спілкуватися рідною мовою в різних життєвих ситуаціях: розповідати, пояснювати, розмірковувати, оцінювати, користуватися при цьому як мовними, так і позамовними, інтонаційними засобами виразності, етикетними формами спілкування, стежить за власним мовленням та мовленням інших, здатна творчо реалізуватися засобами мовлення».

У навчально-методичному посібнику «Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника» Т. Піроженко характеризує комунікативно-мовленнєву генезу дитини, де мовлення дитини є «комплексною системоутворювальною характеристикою, яка проявляється через емоційні, когнітивні, лінгвістичні досягнення, які в свою чергу дають змогу відобразити цілісний підхід до оцінки розвитку самої дитини».

Також авторка настановляє на пошук педагогічної моделі, яка розвиває здібності дитини і внутрішнє «Я» через організацію діяльності, враховуючи розвиток кожної дитини індивідуально. Наголошується у статті ще й про умови, які формують і сприяють мовленнєвим досягненням дитини, тобто про стосунки всередині сім'ї та в дошкільному середовищі, ставлення оточуючих і, насамперед, ставлення дитини до себе самого.

Т. Піроженко в технології мовленнєвого спілкування пропонує принцип діяльнісного підходу особистісного розвитку, а не розмежування за окремими галузями. Дитина через спілкування збагачує свій досвід, і не лише отримує його від оточуючих але й ділиться ним і тим самим формуючи своє «Я», виховує особистість та шанобливо ставиться до оточуючих.

Разом з освітньою діяльністю гра є засобом гармонійного розвитку дошкільника, виконуючи такі функції: освітню, виховну та розважальну [3].

У мовленнєво-ігровій діяльності дошкільники удосконалюють раніше опановані знання про навколишній світ, закріплюють та уточнюють їх.

Фундаментом для мовленнєво-ігрової діяльності здобувачів дошкільної освіти є раніше здобуті уявлення про будову ігрового сюжету, ігрові дії з об'єктами та мовленнєві вміння та навички.

Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільника, як форма організації освітнього процесу, виконує розважальну та пізнавальну функції.

Під час гри педагог виконує роль і наставника, і учасника. Оскільки вихователь одночасно грає та навчає здобувачів освіти, тим самим за допомогою здійснює освітню діяльність.

Домінантною умовою у процесі мовленнєво-ігрової діяльності дітей є варіативність гри.

Гра – це діяльність, яка притаманна в основному дошкільникам, завдяки якій вони пізнають оточуючий світ.

Дитяча гра є важливим полем для розвитку психологічних, інтелектуальних здібностей та рис особистості.

Гра не є беззмисловою дією. Діти граючись докладають зусиль, так само як дорослий докладає зусиль у своїй роботі. Гра в житті дитини має таке саме значення, як і робота в житті дорослого.

Гра задовольняє на найвищому рівні потребу в діяльності дитини, визначає форму вираження, яка зустрічається у всіх дітей всіх народів, з прадавніх часів і є вірним другом дитинства та однією з найважливіших форм діяльності дошкільника.

М. Таїбан стверджує, що гра знайомить дітей з навколишнім світом та сприяє практичному застосуванню отриманих знань. В той же час гарантує внутрішні зв'язки, при яких дитина поступово підходить до сприйняття реального життя.

«Гра – це як ретроспективний фільм в якому дитина відображає особисті враження та розгортає їх кожен раз як прямий учасник, не тільки як глядач. Ніякий інший шлях не сприяє розумінні життя краще, ніж безпосередня участь в її перебігу».

Сучасна педагогиня Т. Маркова у своїх працях висвітлювала проблему розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Об'єктом її дослідження були сюжетно-рольові ігри. А саме : «Сім'я», «Перукарня», «Дитячий садок» та ін. Під час цих ігор відбувається збагачування словникового запасу дітей, закріплюються знання про назви професій, предметів. В процесі сюжетно-рольової гри діти перевітлюються у вихователя, водія, перукаря, тим самим

кожного разу виконують різні життєві ролі. Таким чином відбувається активний розвиток мовлення у дітей, через використання слів, речень та звуків.

Гра може виступати засобом, який пов'язує різні види діяльності: ігрову, комунікативно-мовленнєву і навчально-мовленнєву. Вона, як вид діяльності, грає визначну роль у розвитку дошкільників. В дитячій грі, пережиті враження відображається у мовленнєвому спілкуванні. Завдяки мовленнєвому спілкуванню пізнаються факти дійсності. Як і будь-який вид діяльності, спілкування має свій предмет, зміст, засоби та результат. Як предмет у спілкуванні виступає інша людина.

Людина прагне пізнати та оцінити інших людей і тому спілкування і є тим засобом реалізації цієї потреби. О. Леонтєва вважає, що для того аби учасники спільної діяльності досягли ефективності у своїй діяльності, вони повинні в першу чергу оцінити свої дії та дії інших. Вміння домовитись у грі, ділитись враженнями проявляти інтерес до оточуючого світу.

Мовленнєво-ігрова діяльність виступає дієвим різновидом діяльності дошкільників та ефективним засобом мовленнєвого спілкування. В осередку ігрової діяльності можна створити різні ситуації, щоб стимулювати дітей до спілкування та розвивати зв'язне мовлення.

З точки зору педагогіки, можна стверджувати, що мовленнєво-ігрова діяльність це двокомпонентне формування, основою якою є розвиток мовлення у дітей засобами гри. В мовленнєво-ігровій використовуються різноманітні ігрові методи навчання дошкільників.

Мета мовленнєво-ігрової діяльності – це розвиток та вдосконалення мовлення здобувачів дошкільної освіти.

У відповідності з педагогічною наукою можна стверджувати, що мовленнєво-ігрова діяльність здобувачів дошкільної освіти є освітньою взаємодією учасників освітнього процесу, основою якою є розвиток мовлення у здобувачів дошкільної освіти засобами .

В мовленнєво-ігровій діяльності застосовуються різні ігрові методи організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку [1].

В основі мовленнєво-ігрової діяльності є такі принципи: поєднання в діяльності здобувача дошкільної освіти компонентів гри та навчання та поетапний перехід від ігор – забав – за допомогою гри – завдання – до пізнавальної діяльності; поступове ускладнення освітнього завдання та умов гри; підвищення розумової активності здобувача дошкільної освіти у вирішенні запропонованих завдань; єдність освітніх і виховних впливів [2].

Під час упровадження цих принципів організуються умови, які сприяють формуванню початкових форм самоконтролю та самооцінки здобувача дошкільної освіти, що має вагоме значення і для його освітньої діяльності, і для повноцінної взаємодії в оточенні однолітків. Гра – один із

найкращих способів розвитку мовлення та мислення здобувачів дошкільної освіти [3].

Гра доставляє дошкільнику відчуття задоволення, радість, а зазначені почуття є сильним засобом, що сприяє стимуляції активного сприйняття мови та мовленнєву активність.

Мовленнєво-ігрова діяльність проходить у вигляді ігор-занять, під час яких вихователь використовує різні види діяльності. Під час організації цього виду діяльності використовуються різноманітні ігрові методи та прийоми навчання: ігрові діалоги, дидактичні і народні ігри, ігрові мовленнєві ситуації, ігри – драматизації та ін.

Також, під час мовленнєвого спілкування використовується мовлення у різних видах діяльності: художній, пізнавальній, театралізованій. В майбутньому це допоможе в оволодінні мовою в різних життєвих ситуаціях.

Разом з навчанням гра виступає засобом всебічного розвитку дошкільника, виконуючи функції: виховну, розважальну, освітню. В мовленнєво-ігровій діяльності діти поглиблюють раніше набуті знання про предметний світ, закріплюють та уточнюють їх.

Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є раніше набуті уявлення про побудову ігрового сюжету, різні ігрові дії з предметами та мовленнєві вміння та навички.

Мовленнєво-ігрова діяльність, як форма навчання, виконує пізнавальну та розважальну функцію. Під час гри вихователь виступає і вчителем і учасником. Адже вихователь одночасно і вчить і грає, тим самим через гру навчає дитину.

Головною умовою під час мовленнєво-ігрової діяльності є варіативність гри. Педагог аби зацікавити дитину в ігровій діяльності, повинен передбачити ускладнення ігрових завдань.

Проблему розвитку мовлення дошкільників дослідники розглядають як відкриту систему, що змінюється, наголошували на тому, що мотиваційні зміни, умови навчання в першу чергу впливають на процес удосконалення розвитку мовлення та комунікативної діяльності дошкільників.

Процес розвитку мовлення дошкільників пов'язаний із комунікативно-пізнавальною функцією.

Розвиток мовлення сприяє реалізації таких умов, як:

- 1) постійна комунікація з дошкільником і як наслідок – довіра до педагога і бажання з ним взаємодіяти;
- 2) задоволення потреби здобувача дошкільної освіти у спілкуванні з іншими дітьми різного віку;
- 3) надання дошкільникам у потрібній кількості освітнього матеріалу; іграшок, книг, карток та ін.

Вплив педагога на вибір ігрової діяльності дітей полягає в тому, що він підтримує зацікавленість до гри, розвиває ініціативи здобувачів дошкільної освіти, привчаючи їх аналізувати тему гри, самостійно добирати найбільш цікаву для них.

Мовленнєво-ігрова діяльність є передумовою творчої ініціативи, творчої активності, розвитку індивідуальних нахилів і здібностей учнів. У процесі мовленнєво-ігрової діяльності відбувається педагогічне спілкування – взаємодія інтелекту, почуттів, волі вихователя і вихованців між собою. Чим краще вони розуміють одне одного, тим продуктивніше їх діалог та уладнані дії, тим стійкіші особистісні контакти і тим менше деформуються під дією різних факторів.

Таким чином, ефективна реалізація ігрової діяльності можлива за умови правильного керівництва вихователя, яке може зробити гру цікавим та захоплюючим процесом, за допомогою якого реалізується повноцінний розвиток мовлення здобувача дошкільної освіти.

Висновки. У процесі ігрової діяльності здобувач дошкільної освіти розкриває власні риси характеру, інтелектуальні та психологічні здібності. Ігрова діяльність – один із найкращих засобів розвитку мовлення та мислення. Вона сприяє розвитку в дошкільників почуття радості, задоволення, а ці почуття є головними засобами, що сприяють стимулюванню активного сприйняття мови та самостійній мовленнєвій активності дітей.

Література:

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Вища шк., 2007. 542 с.
2. Бурова А. Організація ігор-драматизацій з дітьми старшого дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2011. № 9. С. 51–58
3. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Інтегровані заняття із пріоритетом мовленнєвої діяльності. Молодший дошкільний вік. II півріччя. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 127 с.

References:

1. Bohush A. M. (2007) Doshkilna lnhvodydaktyka: teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi movy [Preschool language didactics: theory and methods of teaching children's native language]. K. : Vyshcha shk., 2007. 542 p. [in Ukrainian].
2. Burova A. (2011) Orhanizatsiia ihor-dramatyzatsii z ditmy starshoho doshkilnoho viku v doshkilnomu navchalnomu zakladi. Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu [Organization of games-dramatization with children of older preschool age in a preschool educational institution]. 2011. No 9. P. 51-58. [in Ukrainian].
3. Polievikova O.B., Shvets T.A. (2018) Intehrovani zaniattia iz priorytetom movlennievoi diialnosti. Molodshyi doshkilnyi vik. II pivrichchia. [Integrated classes with a priority of speech activity. Younger preschool age]. Kh. : Vyd. hrupa "Osnova". 2018. 127 p. [in Ukrainian].